

REISZ T. CSABA

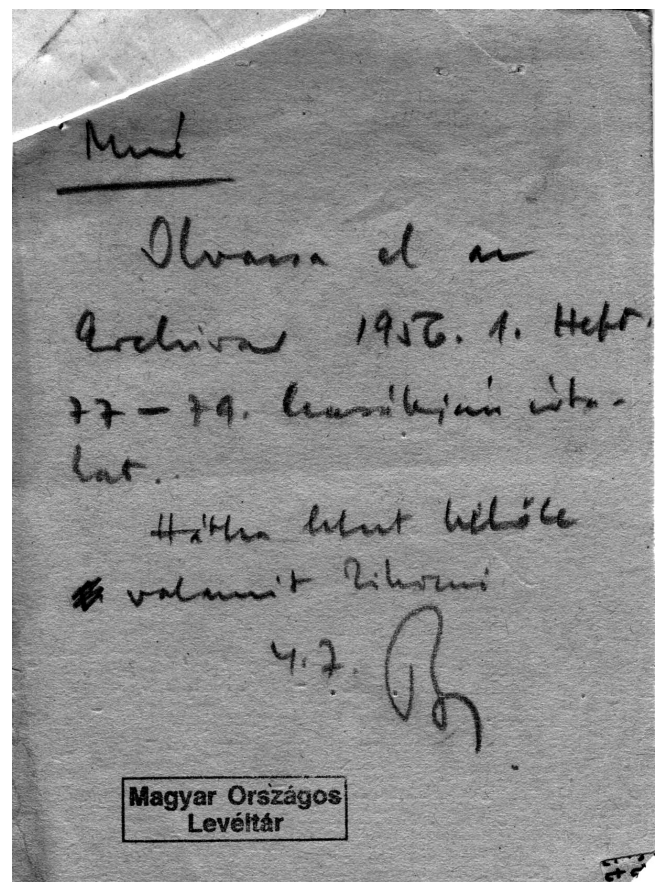
Mandl Sándorné visszaemlékezése a mormon mikrofilmezési akcióra (Forrásközlés)

A mormon akció

Borsa Iván, a Levéltárak Országos Központjának (LOK) akkori vezetője, 1956. április 7-én egy kis cédulán a következő utasítást adta munkatársának, Mandl Sándornénak: „Mné. Olvassa el az Archivar 1956. 1. Hef 77–79. hasábján írtakat. Hátha lehet belőle valamit kihozni.”¹ A cikk a mormonok európai levéltárakban folytatott, az anyakönyvekről és egyéb összeírásokról készített mikrofilmezési gyakorlatát ismertette.

Borsa és munkatársa megéreztek e tevékenység Magyarországra adaptálhatóságának lehetőségét, és állhatatos munkával, számos hatóság, hivatal és egyéb intézmény tájékoztatásával, meggyőzésével elérték azt, hogy az akkori Országos Levéltár (OL) mikrofilmező csoportja jelentős személyi és technikai fejlesztésben részesüljön.² Többévi tárgyalás után a mormonok által biztosított gépekkel és nyersanyagra 1960. június 22-én megkezdődött az anyakönyvek mikrofilmezése, és féléves részletekben, összesen 17 alkalommal, utolsóként 1970. május 7-én átadták a felvételeket a megrendelőnek, a 10 év alatt összesen 5 083 232 felvételt az anyakönyvekről, a katonai állományi lajstromokról és az egyéb összeírásokról. A felvételekről egy pozitív másolat az OL állományát gyarapította, ez a gyűjtemény ma is az intézmény legkutatottabb anyagát jelenti.

A mormon mikrofilmezési akció eseményeit és lefolyását, bár köz- és szakmatörténeti, szervezési szempontokból is máig ható tanulságokkal szolgálna, nem tárták fel részleteiben. Pár általánosabb visszaemlékezésben található utalások a történetekre, és 2008-ban legalább az akció kezdetét

¹ Magyar Országos Levéltár, XIX-I-18-a. Levéltárak Országos Központja, Általános iratok, 1956. 2–16. 5.

² Az akció két ikonikus alakjának tevékenysége mellett a program sikeréhez természetesen szükség volt a mikrofilmező műhely munkatársainak alapos munkájára, a megyei levéltárak igazgatóinak és dolgozóinak, majd az egyházi vezetőknek és levéltárosoknak a közreműködésére is. Nincs mód arra, hogy valamennyiükről név szerint is megemlékezzünk most, de pars pro toto gyanánt említettessék meg Kollega Tarsoly Sándor, a Zalaegerszegi Állami Levéltár igazgatója. Az anyakönyvek levéltári felmérése során ő hívta fel a szervezők figyelmét arra, hogy a megyei őrizetben lévő iratanyag hiányossága miatt a községeknél őrzött anyakönyvek feldolgozását is célszerű tervezni, végül erre sor is került. Kollega Tarsoly Sándor 2012. szeptember 10-én lenne 100 éves.

(1963-ig) részben feldolgozták a Magyar Országos Levéltár (MOL) munkatársai.³ 2009-ben a MOL-ban anyakönyvi konferenciát szerveztem, ahol többek között az akció egyik kulcsszereplőjének, Mandl Sándornénak a visszaemlékezése már részben hozzáférhetővé vált.⁴ A teljes visszaemlékezés most,

³ Berkes József–Garadnai Zoltán–Viszket Zoltán: A „mormon” mikrofilmezés története a Magyar Országos Levéltár filmtárában, 1956–1963. *Levéltári Közlemények*, 79 (2008) 5–63.

⁴ Ld.: http://www.mol.gov.hu/rendezvenyek/anyakonyvek_a_kutatasban_es_a_kozigazgatasban.html

a Turul hasábjain jelenik meg először. A mormon akció történetének teljes feltárását jelenleg végzem. Elsőként az egyházak közreműködését ismerttettem egy 2011. évi előadásomban, amelynek szerkesztett változata előreláthatólag ez évben jelenik meg.⁵ Mandl Sándorné visszaemlékezése a MOL Levéltári Múzeumában található, ezért először essen néhány szó magáról a gyűjteményről.

A MOL Levéltári Múzeuma

A MOL a hivatali és magániratképzők értékes dokumentumai mellett igazi kultúrtörténeti kuriozitásokat is őriz saját tevékenységének adminisztrációjában (Y szekció, A Magyar Országos Levéltár levéltára), valamint Levéltári Múzeumában. Míg az előbbi gyűjtemény – mint pl. a Nemességigazolási iratok vagy az Általános iratok állagai – számos kutató számára ismert és elismert forrásértékű, addig az utóbbiról kevesebbet, ha éppen semmit nem tud a kebelbéli vagy a szélesebb közönség.

A szakmatörténeti múzeum létrehozása, működtetése és fejlesztése csak az e célban eltökélt intézményvezetés megléte esetén lehet sikertörténet, annak hiányában viszont a teljesítmény torzó marad, bár az erőfeszítések heroizmusa elvitathatatlan. A MOL Levéltári Múzeumának eddigi történetét gyakorlatilag két munkatárs egyéni elhivatottságból fakadó tevékenysége jelenti.

A múzeum gondolatát 1956-ban vetette fel, majd a megvalósításon konokul dolgozott Bogdán István, a MOL Központi Könyvtárának vezetője. Jelentős belső ellenállással kellett szembenéznie, bár a korabeli vezető levéltárosok között akadt olyan, aki az ilyen tevékenység fontosságát legalább nemzetközi vizsgálat tárgyává kívánta tenni.⁶ Bogdán munkáját dicséri, hogy végül 1982-ben az általa megálmodott forгатókönyv szerint létrejött egy irodányi múzeum, amely az I. emeleti kiállítóterem sarkában kapott helyet – ez mára a IV. emeleten újonnan kialakított oktatókabinethoz került át, hogy jobban szem előtt legyen.

Bogdán utóda a könyvtár élén és a Levéltári Múzeum gondozásában Kálnoki Kis Tamás lett, aki nagy igyekezettel törekedett a gyűjteményt megőrizni, sőt nyugdíjba vonulását követően is végezte annak kezelését. Kálnoki igen meleg hangú méltatásban emlékezett meg Bogdánról a szakmatörténeti emléksorozat összegyűjtése érdekében kifejtett munkásságáról:

⁵ Reisz T. Csaba: Felekezetek közreműködése az egyházi anyakönyvek levéltári mikrofilmzésében a „mormon akció” idején. A tanulmány a 2011. évi Kádár-konferencián elhangzott szöveg szerkesztett, bővebben adatolt változata. Az előadás és a bemutatott prezentáció megtekinthető a www.videororium.hu oldalon.

⁶ „Vannak levéltárak, amelyek feladatuknak tekintik a levéltárosi tevékenység tárgyi emlékeinek gyűjtését, levéltári múzeum kialakítását. Az ilyen jellegű tevékenység általánossá tétele érdekében a vele kapcsolatos kérdéseket nemzetközi vizsgálat tárgyává lehetne tenni. Egyes levéltárak a fentiekén túlmenően is gyűjtenek történeti értékű dokumentumokat, így pl. a kanadai Public Archives nemzeti portrégyűjteményt hozott létre. Ezt azonban nem tudjuk általános érvénnyel levéltári anyagnak tekinteni.” Borsos Iván: A levéltári anyag használatának növekedése a II. világháború után. *Levéltári Közlemények*, 47 (1976) 5.

„... essék vele összefüggésben két más területen kifejtett tevékenységéről szó. Az egyik a levéltározás tárgyi emlékeinek gyűjtögetése, védelme, feltétele. Eredménye, édes gyermeke lett a Levéltári Múzeum. Hosszú, évtizednyi időnkig rejtőzködve vajudó születését hamar jelentkező, súlyos és tartós »kór« (a nincsen számodra hely nevű ragály) támadta meg. Mégis szerencsésen talpra állt. Nem olyan formán, ahogyan ő megálmodta. Szerényebb keretek között. Ám vállalhatóan, állóképesebb egészséggel. Az intézményi kiállítás állandó részeként. Apró, kitűnő raktár-tartozékkal.”⁷

Kálnoki Kis Tamásnak köszönhetjük a múzeum létrejöttéről szóló ismeretek összefoglalását és gyűjteményeinek alapvető ismertetését is. 1986-ban négy nagy egységet különített el, úgymint (1) tárgyak, (2) fényképek, (3) hangtár, (4) aláírásminták, adatlapok.⁸ A szerző a hangzóanyagot őrző egységről a következőket írja:

„Kiegészíti ezt a kartonrendszert a hang- és emlékeztetár nyilvántartása. Ez a jegyzék a személyek neve mellett feltünteteti a magnetofonszalagok (tekerccs) azonosításához szükséges ismereteket is. Pl.: 1(2)356–426, azaz, hogy a keresett személy hanganyaga az 1. tekerccs, 2. oldalán, az Unitra de luxe orsós (nem kazettás) magnetofonkészülék számlálója szerinti 356–426. sz. helyen (távolság) található.”

A Levéltári Múzeum hangtára az Országos Levéltár aktív és nyugdíjas dolgozóinak hangját őrzi meg. Csak a hangot, dolgozónként maximum 3 perces hangfelvételen. Közöttük sajnálatosan már olyan felvétel is akad, amelynek szolgáltatója körünkben végleg eltávozott. Az elképzelés az volt, hogy a felvételre kerülő szöveg témája egyaránt vonatkozhat az intézmény egészére, illetőleg a dolgozó munkájára, szabadon elmondva vagy felolvasva. Bizonyos kényelmetlenségek, kibúvók elkerülése érdekében a felolvasó rendelkezésére állt egy általános szöveg is (Anonymus: Gesta Hungarorum), amely meggyorsította a »hangadó« és a felvételkészítő munkáját.

A visszaemlékező hangja mellett az eddig írásba nem foglalt, ügyiratokon nem rögzített vagy publikált emlékeket, eseményeket, gondolatokat az emlékeztetár rögzítette. Az idősebb, hosszú levéltári szolgálattal rendelkező, sokat látott és tapasztalt dolgozóktól eleve illet várt és vár el a múzeum. A hangarchívumra vonatkozó, utaló adatokat – mint arról korábban már szó esett – a személyi kartonok is rögzítik.”⁹

Az Emlékeztetár

A MOL Levéltári Múzeumában egy-egy Polimer márkájú orsós hangszalag őrzi az intézmény Hangtárát és Emlékeztetárát. Bogdán István a tekerccsek elején és végén a felvételezés körülményeit rögzítette:

⁷ Kálnoki Kis Tamás: Bogdán István (1922–2001). *Levéltári Közlemények*, 72. (2001) 307.

⁸ Kálnoki Kis Tamás: Levéltári Múzeum. Egy gyűjtemény létrejöttének tanulságos históriája. *Levéltári Szemle*, 36 (1986) 4. sz. 47–54. Ugyancsak az ő munkája a múzeumot ismertető rész: A Magyar Országos Levéltár. (Szerk. Lakos János.) Bp., 1996. 62–63.

⁹ Kálnoki K. T.: i. m. 1986. 50.

[Bogdán István:] „Első tekercs. A Levéltári Múzeum Hangtára az Országos Levéltár aktív és nyugdíjas dolgozóinak hangját őrzi, kivéve a visszaemlékezőkét, akiknek elmondott információit külön tekercs rögzíti. Ez a tár tehát csak a hangot őrzi, s kiegészíti a múzeum arcképfotó- és aláírásgyűjteményét. A felvétel időtartama dolgozónként 3 percre korlátozott. A szöveg az intézmény egészére vagy a dolgozó munkájára vonatkozó témakörkörben tetszés szerint választott, szabadon mondott vagy felolvasott. A kényelmetlenség kerülése érdekében azonban rendelkezésre áll felolvasásra egy általános szöveg. A felvételek sorrendje esetleges, kit mikor sikerült mikrofonhoz ültetni. A felvételeket Bogdán István készítette, Unitra magnetofonon, ennek megfelelő a minősége. Minden felvétel sorszám–név–beosztás konferálással kezdődik. A felvételeket 1983 nyárutóján kezdtem készíteni.”

[Bogdán István:] „Az aktív dolgozók közül nem tudtam hangját rögzíteni a következőknek a megadott okok miatt: Balogh Gyuláné mert beteg, Dimovné Karácsony Éva gyesen volt, Fábriáné Kiss Erzsébet nem volt hajlandó, Fehér Sándorné gyesen, Karsai Jánosné beteg, Kocsis Pirocska gyesen volt, Lehoczki Katalin gyesen van, Mészáros Teodóra szintén, ugyanúgy Ószné Kovács Júlia, Ress Imre Bécsben van, Szakmáry Béláné gyesen, Szentágotai Lászlóné nem volt hajlandó, Tekler Vilmosné gyesen van, Virág Ferenc beteg, Vukovári Győzőné beteg. Remélem, hogy az utódom, Kálnoki Kis Tamás pótolja majd e hiányt, mint ahogyan naprakészen folytatja majd az új dolgozók hangfelvételével. S ezzel a Hangtár felvételeit 103 felvétellel én befejeztem. 1983. december 19-én.”

[Bogdán István:] „Második tekercs. A Levéltári Múzeum emlékeztára az Országos Levéltár azon aktív vagy nyugdíjas dolgozóinak az emlékeztétét őrzi, akik a magyar levéltárügy egészére, szervezetére, a levéltári elmélet és gyakorlat alakulására, illetve az Országos Levéltár életére, dolgozóinak emberi, levéltárosi, történelmi mivoltára, az intézmény épületére, szervezetére, munkájára, vezetésére, a levéltári anyag begyűjtésére, megőrzésére, rendezésére, segédletezésére, a kutatószolgálatra vonatkozó olyan adatokat ismernek, amelyekről írott forrás, tárgyi emlék nincs. A visszaemlékezés önkéntes, s egyúttal a közölt információ szabad felhasználását is jelenti, természetesen forráshivatkozással. A visszaemlékező maga választotta ki az előbb nagy vonalakban vázolt tematikából azt a témát, amelyikről beszélni akar. Természetesen több téma is választható. A visszaemlékezés időtartama témánként maximálisan 20 perc. Szabadon mondható vagy felolvasható, riporteri kérdésekkel nem szakított, hogy az idővel takarékoskodjunk. A felvételek sorrendje esetleges, kit mikor sikerült mikrofonhoz ültetni. A felvételeket Bogdán István készítette UNITRA magnetofonon, a minősége ennek megfelelő. Csak arra volt lehetőség, hogy az értelemzavaró beszédhibákat javítsuk. Minden felvétel sorszám–név–beosztás–téma konferálással kezdődik. A felvételeket 1983 nyárutóján kezdtem készíteni.”

[Bogdán István:] „Kértem még emlékezésre Bakács Istvánt és Sashegyi Oszkárt, de egyik sem volt hajlandó erre. Továbbá megkértem még Felhő Ibolyát, Iványi Emmát, Karsai Eleket, Komjáthy Miklóst, Vörös Károlyt és Wellmann Imrét is. Mindegyikük ígérte, de hasztalan sürgettem többször

is, nem sikerült emlékeztetüket rögzíteni. Bízom abban, hogy az utódom, Kálnoki Kis Tamás eredményesebb lesz. S ezzel az Emlékeztár felvételeit 23 felvétellel én befejeztem. 1983. december 19-én. Bogdán István.”

Mandl Sándorné visszaemlékezése

Mandl Sándorné, M. Román Éva a mormon akció „születésétől” (1956. április) kezdve annak teljes megvalósulásáig (1970) a különleges vállalkozás második – de a konkrét, hétköznapi operatív munkálatokat tekintve inkább az első – legfontosabb szereplője volt, visszaemlékezése tehát autentikus háttere az akció feldolgozásának és értékelésének.

Mandlné élőbeszédese visszaemlékezése olyan fegyelmezett és igényes megfogalmazású volt, hogy jószerevével szerkesztés nélkül is kerek egésznek adna ki. Csak a legszükségesebb esetekben, a visszaemlékező általi azonnali helyesbítések esetén hagytam el 1-2 (egyébként bővebben ismétlődő) szót vagy egészítettem ki []-ben a szöveget.

Tekintettel arra, hogy az akció korai története már publikus, továbbá annak teljes feldolgozása – éppen a Levéltárak Országos Központja és az OL iratanyagának feltárásával – jelenleg is tart, nem tartottam szükségesnek a visszaemlékezés esetleges tárgyi tévedéseit (pl. a Der Archivar 1955. évi számának téves említését), megállapításait (mely hivatalok képviselőinek aláírása szerepel az engedélyező ügyiraton), időrendi előre- és hátrautalásait felesleges lábjegyzetekkel terhelni. A visszaemlékezés a műfajra jellemző szubjektivitással rendelkezik és az olvasóktól a szükséges kritikai szemléletet el is várja, de összességében árnyalt képét adja a mormon akció levéltárosi megítélésének.

Forrásközlés

[Bogdán István:] 17. felvétel. M. Román Éva nyugdíjas levéltári csoportvezető — levéltári szolgálata idején Mandl Sándorné — emlékezik a mormon mikrofilmmezési akcióra.

[Mandl Sándorné:] Az Országos Levéltár filmtára A sorozata, mely az egyházi anyakönyvekről készült mikrofilmeket őrzi, rendhagyó módon jött létre. Létrejöttéről általában mindenkinek, akinek valami dolga akadt vele, tud annyit, hogy a mormon mikrofilmmezési akció keretében vettük filmre az egyházi anyakönyveket. A filmmezési akció részletei kevésbé ismertek, ezért szívesen élek a nekem felkínált lehetőséggel és elmondom ennek az akciónak a hiteles történetét. Tehetem ezt annál is inkább, mert nemcsak szemtanúja, hanem tevékeny részese is lehettem e mikrofilmmezési akciónak.

A kezdet. 1955-ben az egyik nyugat-német levéltári szakfolyóirat, a Der Archivar valamelyik számában megjelent egy félkolumnás közlemény arról, hogy a Genealogical Society of the Church of Jesus Christ of Latter-day Saints, magyar nevén használatosan a Mormon Genealógiai Társaság mikrofilmre veszi Európa több országában, sőt Amerikában, néhol Ázsiában is, ahol erre lehetősége van, az egyházi anyakönyveket.

A konstrukció röviden a következőképpen volt ismertetve: a mormonok filmre veszik az anyakönyveket olyképpen, hogy egy emberüket megfelelő felszereléssel a helyszínre küldik, akinek ha segítségre van szüksége, ezt rendelkezésére bocsátják az illető országban, amelyet a mormon genealógiai társaság fizet. Az exponált filmeket Hágában a központi laboratóriumukban előhívják, készítenek róla egy másolatot és ezt a filmmásolatot visszaküldik annak – levéltárnak vagy más intézménynek –, aki számukra lehetővé tette az anyakönyvek mikrofilmjeinek elkészítését.

Ez a közlemény felkeltette a Levéltárak Országos Központjának – magam is ott dolgoztam akkor mint a nemzetközi kapcsolatok referense – figyelmét. A Der Archivar járt a LOK-nak, és mint nemzetközi referens én is megkaptam. Egy cédulát találtam benne a hivatalvezetőtől, hogy erről beszélnünk kell. Beszéltünk is róla, ő nagy fantáziát látott első pillanattól kezdve abban, hogy – úgy mondom – egy önmagában egyedülálló értékű forrásanyag jöhetne létre a levéltárban. Első lépésként kapcsolatot kerestünk a Külügyminisztériummal és megkértük, hogy informálják le ezt a genealógiai társaságot. Nem gyorsan, de azért egynéhány hónapon belül megkaptuk a Külügyminisztérium engedélyét a befutott információkkal együtt arra, hogy írásban érintkezésbe léphetünk a mormon genealógiai társasággal Salt Lake Cityben. Ez 1955-ben volt. 1960 júniusában ment el az első filmszállítmány és 1959 legvégén, '60 elején érkeztek be a gépek.

Csak azért mentem az eseményekben annyira előre, hogy érzékeltessem, hogy közben közel öt esztendő telt el. Az út, amelyet meg kellett tenni, nemcsak hosszú volt, rögös is. Nem akarom ennek a részleteit itt elmondani, hiszen ezeknek többé-kevésbé a LOK és az Országos Levéltár irattárában nyomuk van. Egy-két lényeges és érdekes dolgot azért elmondanék.

Az első személyes találkozás a mormon képviselőkkel és a magyar levéltári reprezentánsokkal 1957-ben Bécsben jött létre, később Pesten is folytak tárgyalások. A miénk¹⁰ mindenesetre az volt, hogy mi a mormonok megszokott konstrukcióját természetesen nem tudtuk elfogadni, ez az akkori viszonyok között teljesen elképzelhetetlen lett volna. Kimódoztunk egy olyan konstrukciót, amely számunkra elfogadhatónak látszott, ezt próbáltuk a mormonokkal és saját illetékes szerveinkkel elfogadtatni. Ennek a lényege az volt, hogy a mormonok küldenek megfelelő gépparkot ide, ugyanakkor rendelkezésünkre bocsátják a mikrofilmzéshez szükséges negatív filmet és azt a pozitív filmet, amelyre a nekünk itt maradó másolat készül. A Művelődésügyi Minisztérium ugyanakkor belement abba, hogy öt státuszt bocsát az Országos Levéltár rendelkezésére a mormon mikrofilmzés céljára.

Hát, ezeket az engedélyeket megszerezni, mint már utaltam rá, nem volt könnyű. Azon az ügyiraton, amely végül lehetővé tette számunkra a mormon mikrofilmzési ügylet beindítását, hét aláírás szerepel. Emlékezetemből igyekszem összehozni őket: Külügyminisztérium, Belügyminisztérium, Külkereskedelmi Minisztérium, Művelődésügyi Minisztérium, Pénzügyminisztérium, Országos Tervhivatal és az Állami Egyházügyi Hivatal.

Sajnos nemcsak ezeknek a szerveknek az engedélyét kellett megszerezni, hanem imitt-amott kemény csatát is [kell] vívni. Hol az érdektelenség, hol az értetlenség ellen. Azt kell mondanom, hogy az Országos Levéltárban sem örült különösebben ennek a filmzési akciónak senki. A vezetés beleegyezett, hogy úgy mondjam, lenyelte. A lenyelendő békát valamivel ízletesebbé tette az a tény, hogy a Művelődésügyi Minisztériumtól ígéretünk volt, mely szerint az öt státuszt a mikrofilmzési akció befejezése után is megtarthatja a levéltár, s ez bizony nem volt kis dolog, soron kívül öt státuszhoz jutni. Nos, ott folytatnám, hogy beérkeztek a gépek. Azok a gépek, amelyek akkor korszerűnek számítottak, 14 000 dollár értéket képviseltek. Egy előhívógép, egy felvételezőgép, egy filmleolvasógép, egy filmmásológép és még apróságok, apró kéziszerszámok érkeztek, és megkezdődött a mikrofilmzés. Sajnos ez sem volt olyan könnyű, mint amilyennek gondoltuk.

Már párhuzamosan a szükséges engedélyek megszerzésével összehívtuk az egyházi levéltárosokat. Tartottunk egy értekezletet velük, melyen ismertettük a várható mikrofilmfelvételezési akciót. Hát... hűvös udvariasság fogadta és kifejezett bizalmatlannak volt érezhető a légkör. Félítették az anyakönyveiket, s – mint aztán sokkal később kiderült – attól féltek, hogy ők felküldik ide az anyakönyveket és többé nem kapják vissza azokat. Mindenesetre ebben a – hogy úgy mondjam – hajlandó, de bizalmatlan légkörben indult az egyházi anyakönyvek begyűjtése.

Joggal kérdezhetné valaki, aki megnézi ezt az anyagot, hogy mi magyarázza a sorrendet, nem látszik semmi logika benne. Nos, nem is volt. Aszerint kerültek filmre az anyakönyvek, [a]hogy az illetékes egyházi szervekhez valamiféle személyi kapcsolatot tudtunk teremteni, mert ez sajnos szükséges volt. Voltak ugyan elenyésző kisebbségben olyan egyházi szervek, akik örültek az anyakönyvek mikrofilmre vételének, sőt egyenesen igyekeztek azt minél hamarabb filmre véteni, ez azonban a törpe minoritás volt, a többség vagy megértette, vagy nem, vagy elfogadta, vagy nem, de csinálta.

Az Országos Levéltár egyik állandó kutatója, volt premontrai szerzetes, aki nagyon magáévá tette ezt a mikrofilmzési akciót és átlátta ennek történeti forrásértékét, volt nagyon sokban segítségünkre.¹¹ Eleinte az aulákban¹² ő igyekezett – hogy úgy mondjam – előkészíteni a talajt, sőt, nem egy esetben magában a begyűjtésben is részt vett.

Ennek az akciónak során alkalmam nyílt Magyarországon majdnem valamennyi aulájában, illetve egyházkerületi központjában személyesen megfordulni. Meg kell mondanom, rendkívül színes és rendkívül sokféle tapasztalatot szereztem. Előzőleg még annyit, hogy az első egyházmegyei anyakönyvei visszaküldése után mintha ezen a bennünket körülvevő jégpáncélon egy rianás futott volna végig, kezdett repedezni a páncél, és – hála istennek, az egyházak között igen jó hírszolgálat lévén – hamar híre ment annak, hogy az anyakönyvek visszaérkeznek, hiánytalanul érkeznek vissza, rendben érkeznek vissza, sértetlenül érkeznek

¹⁰ Ti. a magyar fél álláspontja [RTCs]

¹¹ Fényi Ottó (1917–2002); az életművét ismertető cikkek nem tesznek említést a mormon akcióban játszott szerepéről

¹² Ti. a püspöki udvarokban [RTCs]

vissza, és ez valamelyest kezdte megkönnyíteni a további szervezés részleteit. Általában azt az eljárást követtük, hogy püspöki körlevelet bocsáttattunk ki az illetékes püspökkel, és az adott utasítást az anyakönyvek begyűjtésére.

Ennek kapcsán jártam végig az aulákat és egyházkerületi központokat. Hát volt, ahol kifejezetten szagolni lehetett a szegénységet. Egészen odáig, hogy télvíz idején fűtetlen szobában, télikabátban folytattuk a tárgyalásokat, és volt olyan, ahol feketével, a feketéhez ezüst cukortartóval és cukorfogóval és francia konyakkal láttak vendégül bennünket, és az apostoli kormányzó úr nem az épület, hanem a kert kapujáig kísért. Sőt, még olyan is akadt, ahol olyan ötfogásos ebédre voltunk meghívva valamennyien, akik lementünk tárgyalni, amelyet bizony akkortájt ritkán ettünk, de közölték velünk, hogy ez csak egy szerény hétköznapi ebéd volt.

Persze a különbözőség nem csak ebben a vonatkozásban jelentkezett. Jelentkezett hozzáállásban is és jelentkezett gazdasági kérdésekben is. Az volt ugyanis a helyzet, hogy a minisztérium által rendelkezésre bocsátott hitelből a levéltár fedezte azokat a költségeket, melyek az anyakönyvek begyűjtésével jártak. Hamar kiderült, hogy ez egyenkénti belégek¹³ útján nem megy, illetőleg egy külön gazdasági adminisztrátort igényelne, és ezért sikerült elintéznünk, hogy elfogadják a pausale¹⁴ összegű térítést, amely összeg általában a földrajzi távolság, az egyházmegye nagysága és a kötetek számának függvényében lett – lényegileg gyakorlati tapasztalat alapján – megállapítva. Nos, volt, ahol olyan összeget kértek, amit sajnos meg kellett kontreminálni, és volt, ahol olyan kis összeget állítottak be költségnek, hogy nekem kellett mondani: ebből ez – az én tapasztalataim szerint – nem fogja futni. Persze a dolog bájához hozzátartozik, hogy kis összeget ott kértek, ahol fűtetlen szobában tárgyaltunk, és nagy összeget ott, ahol francia konyak volt.

Persze tanulópénzt fizettünk bőven, fizettünk gazdasági vonatkozásban és levéltári vonatkozásban egyaránt. Az tény, hogy ilyen bizalmatlan légkörben indult a mikrofilmezés, amely teljes egészében körülbelül az akció közepére szívódott fel. Előfordult az elején, hogy az egyik aulában meglehetősen szép summát állítottak be költségnek, amiből én[nekem] – nagyon büszke voltam – sikerült tíz százalékot lealkudni, majd kiderült, hogy az egész egy óriási üzlet volt az egyházmegye számára. Ugyanis egyfelől az anyakönyvek begyűjtése kapcsán felmerülő összeget minden plébániának magának kellett fizetni, másfelől volt az aulának egy kocsija. Az egyházmegye három közigazgatási megye területére terjedt ki, de a kocsinak működési engedélye csak abban az egy egyházmegyében volt, amelyben a püspökség székhelye volt. Mi azért, hogy az anyakönyvek beszállítását és összegyűjtését megkönnyítsük, az egész akció bonyolítása alatt, közel fél évig, megszereztük az engedélyt az egyházmegye részére, hogy a kocsi a három közigazgatási megyében zavartalanul közlekedhessen. Amint utóbb megtudtam, szép pénzt kerestek még fuvarozással is külön.

Fizettünk tanulópénzt levéltári vonatkozásban is. Amint említettem, a légkör rendkívül bizalmatlan volt, mi nem tehattunk egyebet, mint megkértük, hogy bocsássák rendelkezésre az anyakönyveiket. Nem mehettünk el sehová sem házkutatást tartani, hogy minden anyakönyvet felküldtek-e. Így adódott aztán, hogy már jól benne voltunk a mikrofilmezésben, amikor véletlen folytán megtudtuk, hogy bizonyos anyakönyveknek, amiket mi már filmre vettünk, vannak önálló indexkötetei. Kezdtém utánajárni, ugyan miért nem küldték be? Erre azt a választ kaptam, hogy nem kértük. Hát ettől kezdve persze minden alkalommal kértük külön az indexeket.

Hasonló tanulópénz volt, hogy a püspöki levéltárakban nagyon sok helyütt az egyházmegye területén meglévő legrégibb anyakönyvet levéltári anyagként őrzik, s miután kérésünk úgy szólt, hogy a plébániák küldjék fel anyakönyveiket, ezeket az anyakönyveket, amelyek – mondanom sem kell, hogy – a legértékesebbek, igen sok helyen nem küldték fel, csak utólag vettük fel őket. Hát persze mire kitanultunk, addigra már megfelelő instrukciókat adtunk a körlevelek elkészítéséhez, de hát ez eltartott egy ideig.

Még annyit szeretnék mondani, hogy több tízezer anyakönyv fordult meg itt a kezünkön, de egyetlen egy sem vezett el, sőt, el sem keveredett. Egyetlen egy esetben történt meg, de az is anyakönyvek visszaszállításakor, hogy egy saláta anyakönyvnek néhány lapját lefújta a szél a teherautóról, és sár lévén, használhatatlanná váltak. Mi készítettünk az ittlévő mikrofilmekről fotónagyítást, és azt kötötték be. Azt hiszem, ez volt az a pillanat, amikor egyértelműen megértették, hogy miért jó, hogy filmre vesszük az anyakönyveket.

Persze elfelejtettem mondani, de az érthetőség kedvéért még hozzáteszem, hogy noha '55-ben az akkori LOK-vezető meg magam is a LOK-ban dolgoztunk, '59, '60-ra, mire a mikrofilmezési akció elkezdődött, mind a ketten átkerültünk az Országos Levéltárba és itt folytattuk azt a tevékenységet, amelyet annak idején tulajdonképpen a levéltári központban kezdtünk el.

Annak ellenére, hogy fizettünk tanulópénzt, és maradtak hibák is ebben a [fel]vételzésben, és biztos vagyok benne, hogy ha újra kezdenénk, sok mindent másképp csinálnánk, mégis úgy érzem, hogy egészében véve hasznos, eredményes munka volt. A levéltár értékes forrásanyaggal gazdagodott, és ideje korán megteremtődött egy korszerű fotóműhelynek az alapja, amely e nélkül bizonyára nehezebben ment volna. Nem hangsúlyoztam ugyanis a maga helyén eléggé, hogy ezek a gépek, amelyek beérkeztek, ingyen érkeztek be oly módon, hogy bér munkában kellett ledolgoznunk az árukat felvételenkénti 1,5 dollárcentes alapon. Nem akarok ennek a részleteibe mélyebben belemenni, annál kevésbé, mert mint az elején utaltam rá, ezek a dolgok megtalálhatók a LOK és az Országos Levéltár irattárának anyagában. Én inkább olyasmit igyekeztem elmondani, amelyet nem őriznek az irattárak.

¹³ bizonylatok (német)

¹⁴ átalány (német)

E számunk szerzői

APRÓ ERZSÉBET ny. főlevéltáros (Bács-Kiskun Megyei Levéltár, Kecskemét)

BEKE MARGIT ny. igazgató (Prímási Levéltár, Esztergom)

BERNÁD RITA MAGDOLNA levéltáros (Gyulafehérvári Főegyházmegyei Levéltár)

BOTLIK JÓZSEF egyetemi docens (Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Piliscsaba)

KERTÉSZ BOTOND tudományos munkatárs (Evangélikus Országos Múzeum, Bp.)

KOVÁCS ELEONÓRA főlevéltáros (Székesfehérvár Megyei Jogú Város Levéltára)

LAKATOS ANDOR igazgató (Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár)

REISZ T. CSABA címzetes főigazgató, főosztályvezető (Magyar Országos Levéltár, Bp.)

SZABADI ISTVÁN igazgató (Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Levéltár, Debrecen)

SZUROMI SZABOLCS ANZELM O. Praem egyetemi tanár, rektor (Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bp.)

HÍREK

A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság 2012. 2. félévi programja

2012. szeptember 27. 17 óra

A csáthi Gábrriel család abaúji története

Előadó: Evva Margit (az Abaúji Honismereti és Helytörténeti Egyesület elnöke)

Az ülést vezeti: dr. Harmath Arisztid elnök

2012. október 25. 17 óra

Pegazus-címerek

Előadó: dr. Gyulai Éva (egyetemi docens, Miskolci Egyetem)

Az ülést vezeti: dr. Pandula Attila főtitkár

2012. november 29. 17 óra

Címereslevelek feldolgozása a Magyar Országos Levéltárban

Előadó: Avar Anton (egyetemi hallgató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Piliscsaba)

Az ülést vezeti: dr. Kollega Tarsoly István alelnök

2012. december 13. 17 óra

Hamerli – a világhírű kesztyűs dinasztia története és irathagyatéka

Előadó: Márfi Attila (főlevéltáros, Baranya Megyei Levéltár)

Az ülést vezeti: Debreczeni-Droppán Béla titkár

Az előadások helyszíne: Magyar Nemzeti Múzeum
Budapest, VIII. kerület, Múzeum krt. 14–16. Pollack-terem
(Fsz., bejárat a Bródy Sándor utcai kapun keresztül)

TÁJÉKOZTATÓ

Szerzőink figyelmébe

A szerkesztőség a beérkezett kéziratok közléséről két anonim szakmai bíráló (lektor) véleményének ismeretében hoz döntést. A szerkesztőség kizárólag olyan kéziratokat fogad el, amelyek megfelelnek a szerkesztőség által előírt követelményeknek. Kérjük a tanulmányok és az ismertetések szerzőit, hogy minden esetben végleges szövegű kéziratokat küldjenek, mivel a korrektúrában a szerkesztők által megszerkesztett kéziratokon érdemi változtatásokra már nincs lehetőség. A szerkesztőség jegyzetapparátussal együtt lehetőleg 0,5–1 íves (20–40 000 „n”) tanulmányokat, recenziók esetében maximum 5 oldalas (10 000 „n”) írásokat vár. Ennél nagyobb terjedelmű kéziratok megjelentetésére is van lehetőség indokolt esetben (maximum 100 000 „n”). Az ismertetéseknél kérjük az ismertetendő mű (művek) pontos bibliográfiai adatait közölni. A tanulmányokban csak a jegyzetekben történik hivatkozás, nem kell felhasznált irodalom- vagy rövidítésjegyzéket készíteni.

Az egységes jegyzetapparátus érdekében kérjük az alábbiak betartását:

- A hivatkozott művek szerzőinek nevét kurziválni kell; nem kurziváljuk viszont szerkesztőjének (szerkesztőinek) nevét. Ez utóbbiakat a jelzett könyv, tanulmánykötet címe után zárójelbe téve adjuk meg (pl. Szerk. Domanovszky Sándor.). Ha egy műnek több szerzője, illetve szerkesztője van, azokat nagy kötőjellel (–) válasszuk el egymástól. A szerző(k) neve után a cím előtt kettőspontot tegyünk.
- Az oldalhivatkozásokor kérjük az oldal sorszámát megadni, a tól–ig-oldalszámok és évszámok esetében nagy kötőjelet (–) írjunk (38–40., 61–72.).
- A hivatkozásokor csak a kiadás helyét és évét tüntessük fel, a kiadót nem.
- Ha a hivatkozott mű esetében több kiadási hely van megadva, az egyes helységeket nagy kötőjellel (–) válasszuk el egymástól (pl. Bp.–Debrecen). Ha a kiadás helye Budapest, azt mindig rövidítve írjuk ki (Bp.). A kiadás helye után, az év előtt vesszőt kell tenni (pl. Bp.,).
- Amennyiben a hivatkozott mű valamilyen sorozat keretében jelent meg, a sorozat címét a kiadási hely és év után zárójelben tüntessük fel: pl. (Monumenta Hungariae Historica).
- Ha tanulmánykötetben napvilágot látott cikket idézünk, úgy a hivatkozott tanulmány után az „In:” szócskát írjuk, és közvetlen utána adjuk meg a tanulmánykötet címét és zárójelben a szerkesztőjét/szerkesztőit.
- Folyóiratban megjelent cikkekre történő hivatkozásokor nem tesszük ki az „In:” szócskát. A hivatkozott folyóirat címét kurziváljuk, és utána tegyünk vesszőt; ezt követi az évfolyam vagy kötetszám, majd zárójelbe téve a megjelenés éve, utána az illető évben megjelent szám, végül pedig az oldalszám: pl.: *Történelmi Szemle*, 1. (1958) 1. sz. 52. Az éven belüli számot csak abban az esetben jelöljük, ha a folyóiratnál nem folyamatos a lapszámozás az egyes számok esetében.
- Amennyiben ugyanarra a műre történik hivatkozás, kérjük a hivatkozott szerző családi nevét teljesen megismételve, keresztnévét azonban rövidítve megadni, utána kettős pontot tenni, majd az „i. m.” jelölést használni. Ezt követi az oldalszám. (Pl.: *Nagy I.*: i. m. 32.). Ha egymást követően ugyanarra a műre és oldalszámra hivatkozunk, írjuk, hogy „Uo.” Ha ugyanazon szerző egy másik munkájára, tanulmányára hivatkozunk, úgy az utóbbit/utóbbiakat az előbb idézettől egyértelműen el kell különíteni (pl. rövidített címmel, kerülve az évszamos rövidítést) és erre hivatkozni. Ha szerkesztett műre, forráskiadványra vagy sokszerzős műre történik hivatkozás, akkor a cím után zárójelben közöljük a továbbiakban alkalmazott rövidített címet (pl. a továbbiakban Reg. Arp.). Ha több kötetes műre történik hivatkozás, kérjük minden esetben az idézett kötetszámot, eltérő kiadási hely és év esetén ez utóbbiakat is feltüntetni. (Pl. *Nagy I.*: i. m. XI. k. Pest, 1858.)
- A kéziratokban az évszázadokat – idézetek, tanulmány- és könyvcímek kivételével – arab számmal jelöljük.
- Írásaikat minden esetben Word for Windows szövegszerkesztő programban készítve juttassák el a szerkesztőségbe elektronikus úton a turul@mol.gov.hu vagy a szerkesztőség tagjainak címére. A szöveget balra zártan írják, és a kurziváláson kívül semmilyen kiemelés (kövérítést, aláhúzást, ritkítást) vagy formázást ne alkalmazzanak. A tapadó írásjeleket is kurziválni kell, ha az előtte álló szó kurzív.
- A betűtípusok megválasztásakor ajánljuk a Times New Roman-t.
- A lábjegyzeteket automatikus számozással kérjük megadni, „lábjegyzet”-programot választva. Így a jegyzetek az oldal aljára kerülnek.
- Amennyiben a kiadandó tanulmányban kép/képeket is kívánnak közölni, kérjük azt/azokat mellékelni, vagy digitális formában a kézírathoz csatolva beküldeni, minden esetben jelölve a kéziratban, az/azok hova kerüljön/kerüljenek. Csak nyomdai szempontból jó minőségű képeket tudunk közölni. A Magyar Országos Levéltár anyagából közlendő képet nem szükséges mellékelni, csak a pontos jelzetet feltüntetni.
- Amennyiben nagyobb méretű táblázatokat kívánnak közölni, melyek meghaladják a folyóirat szedéstűkőr-szélességét, kérjük azokat a tanulmány szövegének végéhez illeszteni, külön szakaszban. A genealógiai táblázatokat is Word for Windows szövegszerkesztő programban kérjük.
- Csak a jegyzetekben (ld. = lásd, vö. = vesd össze, pl. = például) használjunk rövidítéseket, a főszövegben ne, ott tehát kiírjuk, hogy „például”.
- A főszövegben és a jegyzetekben az idézeteket nem kurziváljuk, csak idézőjelbe tesszük. Az idegen nyelvű (többnyire latin) kifejezéseket, formulákat viszont kurziváljuk.
- A folyóiratban közlésre kerülő tanulmányokról különnyomatokat csak külön igény alapján, megegyezés szerint készítünk. Az aktuális számból a tanulmányok szerzői öt tiszteletpéldányt kapnak, valamint dolgozatukat elektronikusan PDF formátumban.

Példák a hivatkozásokra:

Monográfiák esetében:

Szentpétery Imre: Magyar oklevéltan. Bp., 1930. (A magyar történettudomány kézikönyve II. 3.)

Folyóiratok esetében:

Ghyczy Pál: Kanizsai Dorottya címereslevele 1519-ből. *Turul*, 46 (1932) 68–70.

Szerkesztett kiadvány esetében:

Thallóczy Lajos: Jajcza (bánság, vár és város) története 1450–1527. (Az oklevéltárat szerk. Horváth Sándor.) Bp., 1915. (Monumenta Hungariae Historica, Diplomataria XL.) 76.

Tanulmánykötetben megjelent írás esetében:

Kubinyi András: A királyi udvar élete a Jagelló-korban. In: Kelet és Nyugat között. Történeti tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére. (Szerk. Koszta László.) Szeged, 1995. 309–355.

Digitális adathordozók esetében:

Engel Pál: Középkori magyar genealógia. CD-ROM. Bp., 2001. Oslis nem.